

PAPER DETAILS

TITLE: OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E AYDINTEPE'DE İDARİ YAPI VE NÜFUS

AUTHORS: Serdar GÖKTAS

PAGES: 111-124

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2056894>

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E AYDINTEPE'DE İDARİ YAPI VE NÜFUS*

Serdar GÖKTAŞ**

ÖZ

Günümüzde Bayburt Vilayeti'nin ilçelerinden biri olan Aydıntepe (Hart), coğrafi konum itibarıyla Doğu Karadeniz Bölgesi içerisinde yer almaktadır. Kuzey ve kuzeybatıdan Trabzon ve Gümüşhane, doğu ve güneyden Bayburt ile çevrelenen Hart Ovası ile Soğanlı sıradağlarından oluşan Aydıntepe ve çevresi, ilk çağlardan bu yana birçok kültür ve medeniyetin etki alanına girmiştir. Selçuklular öncülüğünde Türklerin Anadolu'da ilk yerleştiği coğrafyalardan biri olan Aydıntepe, Osmanlı Devleti'nin Bayburt ve çevresini fethiyle birlikte kesin olarak Türk-İslam egemenliğine girmiştir.

Aydıntepe, Osmanlı yönetimi altına girdikten sonra köy hüviyetiyle idari bünye içerisinde yer almıştır. XIX. yüzyıl'da ise yapılan idari düzenlemeyle birlikte Bayburt Kazası'na bağlı bir nahiye durumuna getirilmiştir. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarında idari bünyede nahiye olarak yer alan Aydıntepe'nin idari yapısı ve nüfus özellikleri çevresinde yaşanan olaylar da göz önüne alınarak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Cumhuriyet, Aydıntepe, Hart, Nüfus.

ADMINISTRATIVE STRUCTURE AND POPULATION IN AYDINTEPE: FROM THE OTTOMAN ERA TO THE REPUBLICAN PERIOD

ABSTRACT

Aydıntepe (Hart), one of the districts of Bayburt Province today, is located in the Eastern Black Sea Region due to its geographical location. Aydıntepe and its surroundings was located between Trabzon and Gümüşhane from the north and northwest. The Plain Hart, surrounded by Bayburt from the east and south, and the Soğanlı mountain range, have witnessed many cultures and civilisations since ancient times. Aydıntepe, one of the first geographies where Turks settled in Anatolia conquered by the Seljuks, came under Turkish-Islamic rule with the

* Gönderim Tarihi: 30.01.2021. Kabul Tarihi: 19.02.2021.

** Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, BAYBURT. serdargoktas@bayburt.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7120-0948.

Ottoman Empire's conquest of Bayburt and its surroundings. When Aydıntepe came under Ottoman rule, it was a village in the official administrative accounts. In the 21st century, with the administrative amendments made, it became a sub-district of Bayburt County. This study examines the last period of the Ottoman Empire and the first years of the Republic by considering the administrative structure and population characteristics of Aydıntepe as a sub-district in the organisational structure at the time.

Keywords: Republic, Aydıntepe, Hart, Population.

Giriş

Bayburt'un fethedilmesinden sonra Osmanlı egemenliği altına giren Aydıntepe'nin (Hart¹) idari yapısı, nüfus ve demografik özellikleri ile ilgili ilk bilgileri, fetihten sonra yapılan tahrirlerden ediniyoruz. Bu tahrirlere göre, XVI. yüzyılda Bayburt'un en büyük köylerinden biri olan Hart Köyü'nün halkının çoğunluğu Hristiyan olup, 1516 yılında 21 hane, 1 mücerred (tek) Müslüman, 72 hane, 11 mücerred Hristiyan; 1530'da 16 hane, 22 mücerred, 1 imam, 1 nökerzade Müslüman, 60 hane, 27 mücerred Hristiyan, 1591'de 12 nefer Müslüman, 152 nefer Hristiyan nüfusa sahiptir.²

Osmanlı Devleti'nin fethinden sonra yapılan tahrirlerde Hristiyan nüfusun genel nüfus içindeki oranının yüksek olmasına rağmen XIX. yüzyıl'ın ilk yarısında Hart³ sadece Müslümanların ikamet ettiği büyük bir yerleşim yerine

-
- 1 Hart, Aydıntepe'nin tarihsel adıdır. Yerleşimin en azından, Procopius'un yapıtlarını yazdığı dönemde yani Justinianus döneminde varlığı ve Bizanslılarca Kharton diye anıldığı bilinmektedir. Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1993, s. 306.
 - 2 İsmet Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, Üçler Matbaası, İstanbul 1975, s. 48-49. XVI. yüzyılda Hart köyünde vergi mükellefleri ile muaflara dair rakamlardan nüfusu tahmini olarak hesaplamak mümkündür. Bunun için "hane" deyiminin kaç kişiye tekabül ettiğini belirlemek gerekiyor. Genel olarak hane tabiri ile "5" kişinin ifade olunduğu kabul edilmektedir. Bu noktadan hareketle her hane, 5 katsayısı ile çarpılıp, buna mücerred sayısı da eklenerek tahmini rakamlar elde edilmiştir: Bütün bu bilgiler baz alındığında Hart Köyü, 1516'da 106 Müslüman ve 371 Hristiyan toplam 477, 1530'da 104 Müslüman ve 327 Hristiyan olmak üzere toplam 431 kişiden oluşmaktadır.
 - 3 Hart ve çevresi, bu yüzyılda Rus işgali tehlikesiyle karşılaşmıştır. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Erzurum'u ele geçiren ve Trabzon'a ulaşmak amacıyla Bayburt'a doğru yönelen Rus kuvvetleri, hiçbir direnişle karşılaşmadan Bayburt'u işgal etmişlerdir. Bu işgalden sonra Hart ovasına kadar ilerleyen Rus Ordusu, yenilerek geri çekilmek zorunda kalmıştır. *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829)*, C. 3, 5. Kısım Eki, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1978, s. 187 ve 189; Uğur Akbulut, "İlk İşgal: 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Bayburt", *Tarihi ve Kültürü ile XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslararası Sempozyumu*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015, s. 7. *İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi 1989-1999*, Bayburt Valiliği Yayınları, Bayburt 2000, s. 60; Mahmut Kemal Yanbeğ, "Tarihte Bayburt'un Geçirdiği İdari Değişiklikler", *Bayburt'un Sesi Dergisi*, S. 1, Ülkü Matbaası, İstanbul: Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti Yayınları, Şubat 1950 s. 10-11.

dönüşmüştür.⁴ Bu dönüşümü aynı yüzyılda yapılan nüfus sayımlarından da anlamaktayız. Sultan II. Mahmud ve Tanzimat dönemlerinde erkek nüfusunun tespit edilmesi için ülke genelinde yapılmış olan nüfus sayımlarının sonuçlarının yazıldığı nüfus defterlerinden Bayburt Kazası'nı içeren, 1835 ve 1848 yıllarındaki nüfus defterlerinde Hart köyü'nün nüfusu ile ilgili bilgiler yer almaktadır. 1835 Nüfus defterine göre Hart köyü'nde sadece erkek olarak 37 hanede 31 erişkin, 21 çocuk ve 25 yaşlı toplam 77 Müslüman erkek yaşarken herhangi bir Hristiyan yaşamamaktadır.⁵ 1845 yılında 50 haneli bir köy olan Hart'ta⁶ 1847-1848 yıllarını içeren Bayburt Nüfus Defteri kayıtlarına göre ise 48 hanede 49 erişkin, 42 çocuk, 42 yaşlı, 9 nizamiye ve 1 redif olmak üzere 143 erkek yaşamaktadır.⁷

Hart köyü, XIX. yüzyıl'da Osmanlı nahiye teşkilatının kurulmasından sonra idari bir değişiklikle Bayburt'ta meydana getirilen 14 nahiyeden biri olmuştur.⁸ 1881 yılında müdürlüğünü Osman Ağa, yardımcılığını ise Agop Ağa'nın yaptığı Hart nahiyesi ve 8 köyünde -sadece erkek- 1.011 Müslüman ve 27 gayrimüslim toplam 1.038 kişi yaşamaktadır. Nahiye nüfusunun % 97'sini Müslümanlar, % 3'ünü ise gayrimüslimler oluşturmaktadır.⁹ 1898 yılında yapılan düzenleme ile Bayburt Kazası'na bağlı 14 nahiyenin 11'i kaldırılmış ve Hart, Everek ve Pulur ile birlikte idari durumunda değişiklik yapılmayan üç nahiyeden biri olmuştur.¹⁰ Bu değişiklikle birlikte Hart nahiyesine 52 köy bağlanmak suretiyle köy sayısı artırılarak idari sınırları genişletilmiştir.¹¹

⁴ Bu nüfus değişiminin nedeniyle ilgili şu anda elimizde herhangi bir bilgi mevcut değildir.

⁵ *Bayburt Nüfus Defterleri 1835-1848*, Yayına Hazırlayan: Yunus Özger, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Ankara 2015, 501.

⁶ Yunus Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt'un Sosyo-Ekonomik Yapısı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Erzurum 2008, s. 238; Ali Köksal, *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Bayburt*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, s. 39.

⁷ *Bayburt Nüfus Defterleri 1835-1848*, s. 335.

⁸ 1871 İdare-i Umûmiye-i Vilâyet Nizâm-nâmesi'yle kaza ile köy arasında ilk kez bir idari birim olarak Nâhiye oluşturulmuştur. Liva denilen sancak biriminde Mutasarrıf; kaza yönetiminde Kaymakam, nahiyede ise Nahiye Müdürü mülki amir olacaktı. Bu nizamnameyle nahiye örgütlenmesi, kaza sınırları içindeki köy ve çiftliklerin yakınlıkları ve ilişkileri göz önünde tutularak düzenlenmişti. Beş yüz kişiden fazla nüfusu olan köy ve çiftliklerin nahiye oluşturmaları mümkündü. Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 253. Yeni düzenleme ile Bayburt'ta 1881 yılından 1898 yılına kadar Ağunsos, Balahor, Bergici, Berne, Cilara, Everek, Masad, Niv, Pulur, Pülürek, Sinür ve Yukarı Lori adlı 14 nahiye merkezi oluşturulmuştur. *Salname-i Vilayet-i Erzurum*, 1315, 14. Defa, Erzurum Vilayeti Matbaası, s. 196; Şemseddin Sami, *Kamus-u'l Alam*, C. 2, Mihran Matbaası, İstanbul, 1306 (1889), s. 1230.

⁹ Köksal, *a.g.t.*, s. 70.

¹⁰ *Salname-i Vilayet-i Erzurum*, 1318, 15. Defa, Erzurum Vilayeti Matbaası, s. 292.

¹¹ Funda Songur, "Geçmişten Günümüze Aydıntepe", *Mavi Atlas*, 5(1)/2017, s. 245.

Birinci Dünya Savaşı'nda 1916-1918 yılları arasında, Rus İşgali ve Ermeni zulmüne maruz kalan bölge, Şubat 1918'de işgalden kurtularak tekrar Türk egemenliğine geçmiştir. Bu savaş sırasında maddi ve manevi zararlara uğramış olan Türk halkı Anadolu'nun çeşitli yerlerine göç etmişlerdir. İşgalcilerin ülkeyi terk ettiği günden itibaren tekrar yurtlarına dönmeye başlayan halk yaşam alanlarının harabeye çevrildiğini görmüşlerdir.¹² Savaştan sonra 1919 yılı itibarıyla Hart nahiyesi 40 köye sahiptir. Fakat savaşın getirdiği yıkımla birlikte köylerin bir kısmı harabeye dönmüştür.¹³ Hart nahiyesi'nin 15 köyünün camileri, mescitleri, medreseleri, mektepleri ve evleri Ermeniler tarafından tamamen yakılmıştır.¹⁴ Ayrıca savaştan önce Bayburt Kazası'nın genel nüfusu 70.000 civarındayken savaş ve göç sebebiyle 42.000 civarına kadar düşmüştür.¹⁵ Bu nüfus değişiminden Hart nahiyesi ve köyleri de olumsuz yönde etkilenmiştir.¹⁶

Osmanlı Devleti'nin son yıllarına kadar Bayburt Kazası'na bağlı bir nahiye olan Hart, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra da bu özelliğini korumuştur. 1926 yılında 877 Sayılı Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu uyarınca Bayburt Kazası, Erzurum'dan alınarak Gümüşhane'ye bağlanmıştır. Bu kanunla birlikte köy sayısı 51'e yükselen¹⁷ Hart nahiyesinin statüsünde herhangi bir değişiklik olmamış ve nahiye olarak Bayburt Kazası'na bağlılığı devam etmiştir.¹⁸ Bu yıllarda Hart nahiyesinin merkezi ve köylerinin bir kısmının yer aldığı Hart Ovası verimli olması ve burada bölgenin en iyi hububatının yetişmesine rağmen nahiye'nin ekonomik durumu beklenen seviyeye ulaşmamıştır. Ayrıca 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonucu olarak nahiye'de yapılan ticaret önceki yıllara oranla sönük olduğu için nahiye merkezi ve köylerinin halkı fakir düşmüştür.¹⁹

Cumhuriyetin ilk yıllarında durgunluk yaşayan Hart nahiyesi, 1930'lu yıllarda önemli bir değişim geçirmiştir. Hart, sokakların tertemiz olduğu, evlerin dış taraflarının badana edildiği ve çocukların eğitim faaliyetlerine önem verilen bir nahiye'ye dönüşmüştür. Ayrıca 1935 yılı itibarıyla nahiye'nin 51 köyünü

¹² *Son Posta Gazetesi*, 23 Ocak 1933, s. 4.

¹³ *Kızılay Arşivi*, 150/2.4, 24 Ağustos 1335.

¹⁴ BOA, HR. SYS. 2878/92, 30.11.1921.

¹⁵ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-1927)*, Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi, s. 1066-1067.

¹⁶ Ayrıca savaştan sonraki yıllarda Hart Nahiyesinde dönemin olağanüstü şartlarından ve bölgedeki otorite boşluğundan dolayı elim bir olay gerçekleşmiştir. 26 Ekim-29 Aralık 1919 tarihleri arasında meydana gelen ve "Hart Olayı" olarak da bilinen Şeyh Eşref ayaklanması, nahiye'nin tarihine kara bir leke sürmüştür ve uzun yıllar hafızalardan silinmemiştir. *Türk İstiklal Harbi İç Ayaklanmalar (1919-1921)*, C. VI, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1964, s. 7-9.

¹⁷ *Son Teşkilatı Mülkiyede Köylerimizin Adları*, Dahiliye Vekaleti Nüfus Müdüriyeti Umumiyesi, İstanbul: Hilal Matbaası, 1928, s. 29.

¹⁸ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-1927)*, s. 1066-1067.

¹⁹ *Son Posta Gazetesi*, 19 Ekim 1932, s. 4.

birbirine bağlayan yollarda otomobille seyahat de mümkün olmuştur.²⁰ Nahiyyede yaşanan bu değişim nüfusa da yansımıştır. Cumhuriyet döneminde Hart, kalabalık bir nahiye durumuna gelmiştir.²¹ 1935 Nüfus sayımına göre merkez nüfusu 1.565 kişi olan Hart nahiyesinin 51 köyünde, 8.167 erkek ve 8.899 kadın olmak üzere toplam 17.066 kişi yaşamaktadır.²² Hart genel nüfusunun nahiyyeye bağlı köylere dağılımı ise aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo 1: 1935 Nüfus Sayımına Göre Hart Genel Nüfusunun Nahiyyeye Bağlı Köylere Dağılımı

Sayı	Köy Adı	Erkek	Kadın	Toplam
1.	Hart	730	835	1.565
2.	Abusta	117	139	256
3.	Abrans	137	180	317
4.	Ağunsos	256	273	529
5.	Ardusta	223	261	484
6.	Armutlu	87	105	192
7.	Aşhanas	93	104	197
8.	Aşuri	34	42	76
9.	Aşağı Çençul	106	103	209
10.	Aşağı Kırzı	216	240	456
11.	Balahar	333	329	662
12.	Cilansor	45	60	105
13.	Cumavank	82	91	173
14.	Çakmas	291	292	583
15.	Çerçi	234	272	506
16.	Digerdanzut	22	26	48
17.	Digerarmutlu	104	115	219
18.	Ergi	159	166	325
19.	Erginis	85	83	168
20.	Ermene	138	129	267
21.	Gökler	98	110	208
22.	Gökçeli	89	92	181
23.	Gütgüne	153	171	324
24.	Hadrak	140	127	267

²⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 16 İkincişrin 1935, s. 6.

²¹ 1927 Genel Nüfus Sayımında Hart nahiyesiyle ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir. 1927 *Umumi Nüfus Tahriri*, 18 Teşrinievel 1927, Fasikül I, Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara 1929, s. VIII, 172, 216 ve 274. Sayfalarında Hart Nahiyesi'nin bağlı olduğu Bayburt Kazasıyla ilgili genel bilgiler verilmesine rağmen nahiye ve köyleriyle ilgili herhangi bir ayrıntıya yer verilmemiştir. Ayrıca 1923-1935 yılları arasında nahiyyenin nüfusu ile ilgili bilgi veren herhangi bir kaynağa ulaşamadık. Bu yüzden Hart nüfusu ile ilgili değerlendirmelerimize 1935 yılı istatistikleriyle başlamış bulunuyoruz.

²² 1935 *Türkiye Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane Vilayeti*, 20 İkincişrin 1935, C. 26, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul 1937, s. 6.

25.	Havnos	176	205	381
26.	Hapuşki	136	124	260
27.	Henege	148	156	304
28.	Kân	212	251	463
29.	Kırtasar	47	73	120
30.	Kilhons	144	193	337
31.	Koşkuru	40	45	85
32.	Konursu	442	517	959
33.	Kondolot	88	94	182
34.	Korkosor	70	78	148
35.	Menge	60	55	115
36.	Milihi	236	271	507
37.	Niv	536	570	1.106
38.	Ostuk	159	148	307
39.	Pagnik	180	190	370
40.	Parakos	43	39	82
41.	Pörge	127	127	254
42.	Seyityakup	72	80	152
43.	Sindeli	41	37	78
44.	Söfker “Babustan”	162	180	342
45.	Toronsos	139	155	294
46.	Vağında	133	143	276
47.	Vahşin	157	196	353
48.	Vantanos	98	98	196
49.	Yukarı Kırsı	241	260	501
50.	Yukarı Çençül	66	36	102
51.	Zargidi	242	233	475
Yekûn Total	-	8.167	8.899	17.066

Kaynak: 1935 Türkiye Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane Vilayeti, s. 9-10.

1940 Nüfus Sayımına göre ise Hart ve köylerinde, 8.736 erkek ve 10.063 kadın olmak üzere toplam 18.799 kişi yaşamakta ve köy başına ortalama 369 kişi düşmektedir. Nahiye merkezinde ise 680 erkek ve 882 kadın olmak üzere toplam 1.562 kişi yaşamaktadır.²³ 1935-1940 yılları arasındaki beş yıllık süreçte Hart nahiyesinin genel nüfusu, 569'u erkek ve 1.164'ü kadın olmak üzere toplamda 1.733 kişi artmıştır. Hart Nahiyesi genel nüfusundaki bu artışa rağmen nahiye merkezinin erkek nüfusunda, 1935 yılına nazaran 1940 yılında bir düşüş yaşanmıştır. 1935 yılında 730 olan erkek nüfusu 1940 yılında 680'e düşmüştür. 1935 yılında 835 olan kadın nüfusu 1940 yılında 47 kişi artarak 882 olmasına rağmen genel toplamda 3 kişilik bir nüfus kaybı yaşanmıştır. Fakat 1940 yılında

²³ 1940 Türkiye Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1940, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, s. 284.

yapılan bu sayımda Hart nahiyesinin nüfusunun Bayburt'a bağlı Maden ve Everek nahiyeslerinden önemli bir oranda yüksek olduğu görülmektedir. Hart nahiyesinin 18.799 kişilik genel nüfusuna karşılık, Maden nahiyesi 12.800 ve Everek nahiyesi 14.647 kişilik nüfusa sahiptir. Bu verilere göre Hart, Maden nahiyesinden 5.999 kişi ve Everek nahiyesinden 4.152 kişi fazla bir nüfusa sahiptir. Ancak burada köy sayılarına da dikkat etmek gerekmektedir. Çünkü bu sayım yapıldığı sırada Hart nahiyesine 51 köy bağlıyken Maden 33 ve Everek 42 köye sahiptir.²⁴

Hart nahiyesinde 1940-1945 yılları arasında nüfus artışı devam etmiştir. 1945 Nüfus sayımına göre Hart ve köylerinde 9.296 erkek ve 10.508 kadın olmak üzere toplam 19.804 kişi yaşarken köy başına ise ortalama 388 kişi düşmektedir.²⁵ Ayrıca 756 erkek ve 925 kadın olmak üzere toplam 1.631 kişi olan Hart merkez nüfusu²⁶ II. Dünya Savaşı'nın etkisiyle azalma eğilimine girse de kısa zamanda tekrar yükselmeye başlamıştır.²⁷ 6 Mart 1946 tarihinde Hart nahiyesine Gümüşhane Vilayeti'nin Yağmurdere Nahiyesi'nin Files (Günbuldu) ve Kavlatan köyleri bağlanarak nahiye'nin idari sınırları genişletilmiştir.²⁸ Böylece nahiye'nin köy sayısı 51'den 53'e çıkarılmıştır.²⁹ Bu değişiklikte birlikte 1950 yılında Hart nahiyesi ve köylerinin nüfusunda gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Files ve Kavlatan köylerinin bağlanmasıyla Hart nahiyesinin 1950 yılındaki genel nüfusu 21.236'ya yükselmiştir. 1950 yılı itibarıyla Hart nahiye merkezi ve köylerinin toplam nüfusları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:³⁰

Tablo 2. 1950 Genel Nüfus Sayımına Göre Hart Nahiyesi ve Köylerinin Nüfusu

Sıra	Köy Adı	Toplam	Sıra	Köy Adı	Toplam
1.	Hart	1.683	27.	Henege	239
2.	Abusta	280	28.	Kân	546
3.	Abrans	511	29.	Kırtasar	204
4.	Ağunsos	560	30.	Kilhons	371

²⁴ 1940 Türkiye Genel Nüfus Sayımı, s. 284.

²⁵ 1945 Türkiye Genel Nüfus Sayımı, 21 Ekim 1945, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, s. 260.

²⁶ 1945 Türkiye Genel Nüfus Sayımı, s. 262.

²⁷ Songur, "a.g.m.", s. 245.

²⁸ BCA, 30.11.1/181.7.11; Resmi Gazete, S. 6256, 14 Mart 1946, s.10250. Bu iki köyün idari bağlılıklarının değiştirilmesine gerekçe olarak ise; "Merkez İlçesi Yağmurdere Bucağına bağlı Files ve Kavlatan köylerinin; Gümüşhane'ye uzak bulunması ve aralarında irtibatı temin edecek düzenli yollar bulunmaması ve ekonomi bakımından da hiçbir ilgileri olmamasına mukabil Bayburt İlçesi ve bu ilçeye bağlı Hart Bucağı'na daha yakın ve aralarında her zaman işlemeye müsait muntazam yolları olduğu ekonomik, kültürel ve sosyal ve özel olarak coğrafi ilgilerinin tamamen Bayburt İlçesi ile olduğu" gösterilmiştir.

²⁹ Türkiye Yılı 1948, Yayına Hazırlayan: Tahsin Demiray, Türkiye Basımevi, İstanbul 1948, s. 93.

³⁰ 1950 Umumi Nüfus Sayımı, 22 Ekim 1950, Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat No: 359, s. 191-192.

5.	Ardusta	558	31.	Koşkuru	178
6.	Armutlu	233	32.	Konursu	1.140
7.	Aşhanas	294	33.	Kondolot	306
8.	Aşuri	81	34.	Korkosor	146
9.	Aşağı Çençul	229	35.	Menge	142
10.	Aşağı Kırsız	521	36.	Milihi	505
11.	Balahar	912	37.	Niv	1.229
12.	Cilansor	145	38.	Ostuk	360
13.	Cumavank	256	39.	Pagnik	393
14.	Çakmas	766	40.	Parakos	178
15.	Çerçi	596	41.	Pörge	300
16.	Digerdanzut	43	42.	Seyityakup	153
17.	Digerarmutlu	283	43.	Sindeli	85
18.	Ergi	393	44.	Söfker “Babustan”	554
19.	Erginis	197	45.	Toronsos	339
20.	Ermene	418	46.	Vağında	333
21.	Gökler	412	47.	Vahşin	465
22.	Gökçeli	204	48.	Vantanos	248
23.	Gütgüne	358	49.	Yukarı Kırsız	717
24.	Hadrak	286	50.	Yukarı Çençül	44
25.	Havnos	397	51.	Zargidi	477
26.	Hapuşki	332	52.	Kavlatan	404
			53.	Files	232
			Toplam	-	21.236

Kaynak: 1950 Umumi Nüfus Sayımı, s. 191-192.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, Files ve Kavlatan köyleri Hart nahiyesinin nüfusuna 636 kişilik bir katkı sağlamıştır. Fakat 1950 yılından sonra yapılan idari değişikliklerle durum tam tersi yönde gelişmiştir. Hart nahiyesine bağlı Abusta, Ağunsos, Çakmas, Kan ve Mileyhi Köyleri, 1950-1955 yılları arasında Bayburt merkeze bağlanınca nahiye'nin köy sayısı 53'ten 48'e düşmüştür ve bu idari değişiklik nahiye'nin genel nüfusuna da yansımıştır. 1955 yılı nüfus sayımına göre nahiye merkezinin nüfusu 708 erkek ve 1.062 kadın olmak üzere 1.770 kişiye, köyleriyle birlikte nahiye'nin genel nüfusu 8.815 erkek ve 10.964 kadın olmak üzere 19.779 kişiye düşmüştür.³¹

1957 yılındaki nüfusu göz önüne alınarak Hart nahiyesinde belediye teşkilatı kurulmuş³² ve adı Aydıntepe olarak Türkçeleştirilmiştir.³³ Aydıntepe'nin

³¹ 1955 Genel Nüfus Sayımı, 23 Ekim 1955, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara 1961, s. 240.

³² BCA, 30.11.1/263.1.10; Resmi Gazete, S. 9510, s. 16174.

merkez nüfusu 1960 yılında 916 erkek ve 1.195 kadın olmak üzere 2.111 kişiye çıkmıştır. Aynı yıl nahiye köyleriyle birlikte nüfusu 10.299 erkek ve 12.080 olmak üzere toplam 22.379 kişiye ulaşmıştır.³⁴ 1970 yılında köy sayısı 17'e kadar düşürülen³⁵ Aydıntepe nahiyesinin merkez nüfusu erkek 1.476 ve kadın 1.563 olmak üzere toplam 3.039 kişiden oluşmaktadır. Aynı yıl nahiye genel nüfusu ise 5.502 erkek ve 6.528 kadın olmak üzere toplam 12.030 kişidir.³⁶ Bu yıl Hart genel nüfusunun köylere dağılımı ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: 1970 Genel Nüfus Sayımına Göre Hart Nahiyesi ve Köylerinin Nüfusu

Sıra	Köy Adı	Toplam
1.	Hart	3.039
2.	Ardusta	585
3.	Aşuri	113
4.	Aşağı Kırzı	576
5.	Digerdanzut	23
6.	Digerarmutlu	358
7.	Erginis	249
8.	Hapuşki	422
9.	Kilhons	518
10.	Menge	144
11.	Niv	2.461
12.	Sindeli	112
13.	Toronsos	369
14.	Vağında	411
15.	Vahşin	682
16.	Yukarı Kırzı	1.026
17.	Zargidi	731
18.	Files	211
Toplam	-	12.030

Kaynak: 1970 Genel Nüfus Sayımı, s. 270.

1975 yılında nahiye merkezinde 1.263 erkek ve 1.384 kadın olmak üzere toplam 2.647 kişi yaşamaktadır. Bu yıl nahiye köyleriyle birlikte genel

³³ Songur, "a.g.m.", s. 245; Coşkun Sarıyıldız, *Bayburt'un Cumhuriyet Döneminde Ekonomik ve Sosyal Gelişimi, İl Statüsüne Kavuşturulmasının Ekonomik ve Sosyal Yapıya Etkilerinin Karşılaştırılmalı Olarak Değerlendirilmesi*, Uzmanlık Tezi, İçişleri Bakanlığı, Bayburt, 1996, s. 41.

³⁴ 1960 Genel Nüfus Sayımı, 23 Ekim 1960, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1963, s. 259.

³⁵ Bu idari değişimin sebebiyle ilgili herhangi bir kayda rastlamadık. Bununla birlikte Hart nahiyesine bağlı olan diğer 35 köy Bayburt merkeze bağlanmıştır. 1970 Genel Nüfus Sayımı, s. 270.

³⁶ 1970 Genel Nüfus Sayımı, 25 Ekim 1970, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1973, s. 270.

nüfusu ise 5.674 erkek ve 6.417 kadın olmak üzere 12.091'dir.³⁷ 1985 nüfus sayımına göre Aydıntepe merkez nüfusu 3.932³⁸, ilçeye bağlı 17 köyünün nüfusu ise 8.974 olmak üzere toplam 12.906 kişiden oluşmaktadır.³⁹ 1935-1985 yılları arasında Aydıntepe nahiyesi genel, merkez ve köylerinin nüfus gelişmeleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 3: 1935-1985 yılları arasındaki nüfus sayımlarında merkez ve köylerine göre Hart (Aydıntepe) Nahiyesi'nin Nüfusu

Yıllar	Merkez	Köyler	Toplam
1935	1.565	15.501 (51 Köy)	17.066
1940	1.562	17.237 (51 Köy)	18.799
1945	1.631	18.173 (51 Köy)	19.804
1950	1.683	19.553 (53 Köy)	21.236
1955	1.770	18.009 (48 Köy)	19.779
1960	2.111	20.268 (48 Köy)	22.379
1970	3.039	8.991 (17 Köy)	12.030
1975	2.647	9.444 (17 Köy)	12.091
1985	3.932	8.974 (17 Köy)	12.906

Kaynak: 1935-1985 arasındaki genel nüfus sayımlarından derlenmiştir.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere 1935-1985 yılları arasındaki 50 yıllık süreçte Aydıntepe nahiyesinin merkez nüfusu büyük ölçüde değişikliğe uğramadan sürekli bir artış eğiliminde olmuştur. Bu süreçte en fazla artış 1960-1970 yılları arasında yaşanmıştır. Bu on yıllık devrede nahiye merkez nüfusu 928 kişi artarak 50 yılın rekorunu kırmıştır. 1970-1975 yılları arasında 392 kişilik bir nüfus kaybı yaşanmasına rağmen bu kayıp, 1975-1985 yılları arasındaki on yıllık süreçte 1.285 kişilik nüfus artışıyla telafi edilmiştir. Aydıntepe nahiyesine bağlı köy nüfusu ise –nahiyeye bağlı köylerin sayısının 1945 yılından itibaren sürekli değişikliğe uğraması da göz önüne alınırsa- 1935-1985 yılları arasındaki süreçte önemli değişiklikler yaşamıştır. Özellikle 1935-1945 yılları arasındaki on yıllık devrede Hart nahiyesinin sahip olduğu 51 köyde nüfus sürekli artış göstermiştir. Bu süreçte 1935 yılında 15.501 kişiden oluşan köy nüfusu, on yıl içinde 2.672 kişi artarak 1945 yılında 18.173'e ulaşmıştır. 1946 yılında nahiye köy sayısının 53'e çıkarılmasının da etkisiyle 1950 yılında köy nüfusu toplam 19.553'çikmiştir. 1955 yılında Hart nahiyesine bağlı 5 köyün Bayburt merkeze bağlanması üzerine nahiye köy sayısı 48'e inmiştir. Bu idari düzenleme doğal olarak nahiye nüfusuna hem de

³⁷ 1975 Genel Nüfus Sayımı, 26 Ekim 1975, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1977, s. 6.

³⁸ 1985 Genel Nüfus Sayımı, 20 Ekim 1985, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1986, s. 6.

³⁹ 1990 Genel Nüfus Sayımı, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1991, s. 36.

toplam köy nüfusuna negatif bir etki yapmıştır. 1950-1955 yılları arasında toplam köy nüfusu 1.544 kişi azalarak 18.009'a düşmüştür. Fakat toplam köy nüfusundaki azalış bu dönemle sınırlı kalmıştır. 1955-1960 yılları arasındaki beş yıllık süreçte toplam köy nüfusu kendini toparlayarak 2.259 kişi artarak 20.268'e yükselmiştir. Aydıntepe nahiyesine bağlı köy sayısı 1970 yılında 17'e düşürülünce nahiyeye bağlı köylerin toplam nüfusu da 10.000 bandının altına inmiştir. Bu durum 1975 ve 1985 nüfus sayımlarında da kendini göstermiştir.

1935-1985 yılları arasındaki elli yıllık süreçte Aydıntepe'nin genel nüfusu da özellikle idari düzenlemelerle birlikte bazı iniş-çıkışlarla karşılaşmıştır. 1935 yılında 17.066 olan genel nüfus 1945 yılına kadar 2.738 kişi artarak 19.804'e yükselmiştir. Nahiyenin genel nüfusunda 1950 yılına kadar devamlı bir yükselme görülürken 1955 yılında 1.457 kişi azalmıştır. 1960 yılına kadar ki beş yıllık süreçte ise 2.600 kişilik bir artışla 22.379'a ulaşarak nahiye nüfusu cumhuriyet döneminin rekorunu kırmıştır. 1970 yılındaki köy sayısındaki azalmanın etkisiyle nahiyenin genel nüfusu da aynı yıl 12.030, 1975'te 12.091 ve 1985'te de 12.906 kişiden oluşmuştur.

Aydıntepe nahiyesi, 4 Temmuz 1987 gün ve 19507 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 3392 sayılı kanunla ilçe olmuş,⁴⁰ önce Gümüşhane'ye, daha sonra da 3578 sayılı Kanunla köy sayısı 25'e çıkarılarak yeni kurulan Bayburt vilayetine bağlanmıştır.⁴¹ 9 Haziran 1988 tarihinde ilk Kaymakam ataması yapılarak, ilçede kaymakamlık teşkilatı oluşturulmuştur.⁴² 1990 yılı itibarıyla Bayburt vilayetinin iki ilçesinden biri olan Aydıntepe ilçesinin merkez nüfusu, 5.166 ve köylerinin nüfusu 10.915 olmak üzere toplam 16.081 kişiden oluşmaktadır. Aydıntepe, 1985-1990 yılları arasında % 12.27'lik nüfus artış oranına sahip olmuştur.⁴³ 2007 yılından itibaren inişli-çıkışlı bir nüfus istatistiğine sahip olan Aydıntepe İlçesi'nin genel nüfusu, 2007-2019 yılları arasındaki istatistiklerde 6.000-8.000 nüfus bandında yer almıştır. 2020 yılı verilerine göre Aydıntepe İlçesi köyleriyle birlikte toplam 6.825 kişilik bir nüfusa sahiptir. 2019-2020 yılları arasında ilçe genel nüfusunda 159 kişi (%2.28) azalmıştır.⁴⁴

Sonuç

Tarihi gelişim süreci bağlı olduğu üst birim olan Bayburt ile aynı doğrultuda seyreden Aydıntepe, Osmanlı Devleti tarafından Bayburt'un fethi ile

⁴⁰ Resmi Gazete, S. 19507, 4 Temmuz 1987, s. 3.

⁴¹ Resmi Gazete, S. 20202, 21 Haziran 1989, s. 16.

⁴² Sanyıldız, a.g.t., s. 41.

⁴³ 1990 Genel Nüfus Sayımı, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1991, s. 36. Ayrıca Aydıntepe, vilayet bünyesinde merkez ve Demirözü ilçesine göre tek artış yaşanan idari birimdir. Zira Bayburt merkez % -1 ve Demirözü İlçesi % -32.75 nüfus artış oranına sahiptir. Aslında bu oranlara göre beş yıllık süreçte iki idari birimde nüfus azalırken Aydıntepe ilçesinde nüfus artışı yaşanmıştır.

⁴⁴ <https://www.nufusune.com/aydintepe-ilce-nufusu-bayburt>, 20:55.

birlikte bu devlet sınırları içine dahil edilmiştir. XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar idari yapıda bir köy olarak varlığını sürdüren Aydıntepe, Osmanlı modernleşmesi kapsamında ülke çapında nahiye teşkilatlarının oluşturulmasıyla birlikte 1881 Yılında Bayburt Kazası'na bağlı nahiyelerden birisi haline gelmiştir.

Osmanlı Devleti'nin çöküşünden Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar Bayburt Kazası'nın üç nahiyesinden biri olan Hart nahiyesi, Bayburt'un Erzurum Vilayeti'nden alınıp Gümüşhane Vilayeti'ne bağlanması sürecinde idari birim olarak herhangi bir değişikliğe uğramamıştır. Fakat 1919 yılı itibarıyla 40 köye sahip olan nahiye bu değişiklikle birlikte köy sayısı 51'e çıkarılmıştır. Bu durum nahiye genel nüfusuna da yansımıştır. 1935 yılından itibaren yükselişe geçen nahiye nüfusu, İkinci Dünya Savaşı yıllarında bir duraksama yaşamasına rağmen bu savaşın etkilerinin azalmasıyla birlikte tekrar artmaya başlamıştır. Bu savaştan sonra 1946 yılında köy sayısı 51'den 53'e çıkarılarak Hart nahiyesi'nin idari sınırları genişlemiş ve buna paralel olarak da bağlanan iki köyün nüfusuyla birlikte nahiye nüfusu da artış göstermiştir. 1950-1955 yılları arasında nahiye köy sayısı 48'e düşürülmüştür. 1970'li yıllardan itibaren de köy sayısı 17'e düşürülen nahiye genel nüfusunda yarı yarıya bir nüfus kaybı yaşanmıştır. 1970-1990 yılları arasındaki 20 yıllık süreçte genel nüfusta önemli oranlarda bir değişiklik olmamıştır.

Bayburt'un tarihi kadar köklü bir geçmişe sahip olan ve Osmanlı döneminde çevrenin en büyük köyleri arasında yer alan Aydıntepe (Hart), Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve Cumhuriyetin kuruluşundan sonra nahiye olarak varlığını sürdürmüştür. Hart nahiyesinde 1957 yılında belediye teşkilatı oluşturulmuş ve ismi Aydıntepe olarak Türkçeleştirilmiştir. Aydıntepe nahiyesi, 1987 yılında ilçe merkezi olarak ilk olarak Gümüşhane Vilayeti'ne, daha sonra ise yeni oluşturulan Bayburt Vilayeti'ne bağlanmıştır. Bu bağlilikle birlikte köy sayısı 25'e çıkarılan Aydıntepe İlçesi'nin, 1990-2020 yılları arasındaki 30 yılda merkez nüfusu 5.166'dan 3714'e, genel nüfusu ise 16.081'den 6825'e kadar düşmüştür.

KAYNAKLAR

1.Arşiv Kaynakları

Kızılây Arşivi, 150/2.4, 24 Ağustos 1335.

T.C.Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA), 30.11.1/181.7.11.

T.C.Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA), HR. SYS. 2878/92, 30.11.1921.

2.Kitap ve Makaleler

AKBULUT, Uğur, “İlk İşgal: 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Bayburt”, *Tarihi ve Kültürü ile XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslararası Sempozyumu*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015, ss.3-21.

Bayburt Nüfus Defterleri 1835-1848, Yayına Hazırlayan: Yunus Özger, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Ankara 2015.

1927 Umumi Nüfus Tahriri, 18 Teşrinievel 1927, Fasikül I, Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara 1929.

1935 Türkiye Genel Nüfus Sayımı: Gümüşhane Vilayeti, 20 İlkteşrin 1935, C. 26, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul 1937.

1940 Türkiye Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1940, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü.

1945 Türkiye Genel Nüfus Sayımı, 21 Ekim 1945, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü.

1950 Umumi Nüfus Sayımı, 22 Ekim 1950, Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat No: 359.

1955 Genel Nüfus Sayımı, 23 Ekim 1955, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara 1961.

1960 Genel Nüfus Sayımı, 23 Ekim 1960, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1963.

1970 Genel Nüfus Sayımı, 25 Ekim 1970, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1973.

1975 Genel Nüfus Sayımı, 26 Ekim 1975, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1977.

1985 Genel Nüfus Sayımı, 20 Ekim 1985, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1986.

1990 Genel Nüfus Sayımı, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1991.

Cumhuriyet Gazetesi, 16 İkinciteşrin 1935.

ÇADIRCI, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi 1989-1999, Bayburt Valiliği Yayınları, Bayburt 2000.

KÖKSAL, Ali, *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Bayburt*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.

MİROĞLU, İsmet, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, Üçler Matbaası, İstanbul 1975.

ÖZGER, Yunus, *XIX. Yüzyılda Bayburt'un Sosyo-Ekonomik Yapısı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Erzurum 2008.

Resmi Gazete, S. 6256, 14 Mart 1946.

Resmi Gazete, S. 9510, 16 Ocak 1957.

Resmi Gazete, S. 19507, 4 Temmuz 1987.

Resmi Gazete, S. 20202, 21 Haziran 1989.

Salname-i Vilayet-i Erzurum, 1315, 14. Defa, Erzurum Vilayeti Matbaası.

Salname-i Vilayet-i Erzurum, 1318, 15. Defa, Erzurum Vilayeti Matbaası.

SARIYILDIZ, Coşkun, *Bayburt'un Cumhuriyet Döneminde Ekonomik ve Sosyal Gelişimi, İl Statüsüne Kavuşturulmasının Ekonomik ve Sosyal Yapıya Etkilerinin Karşılaştırılmalı Olarak Değerlendirilmesi*, Uzmanlık Tezi, İçişleri Bakanlığı, Bayburt 1996.

Son Posta Gazetesi, 19 Ekim 1932.

Son Posta Gazetesi, 23 Ocak 1933.

Son Teşkilatı Mülkiyede Köylerimizin Adları, Dahiliye Vekaleti Nüfus Müdüriyeti Umumiyesi, Hilal Matbaası, İstanbul 1928.

SONGUR, Funda, “Geçmişten Günümüze Aydıntepe”, *Mavi Atlas*, 5(1)/2017, ss. 238-268.

Şemseddin Sami, *Kamus-u'l Alam*, C: 2, Mihran Matbaası, İstanbul 1306 (1889).

Türk İstiklal Harbi İç Ayaklanmalar (1919-1921), C: VI, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1964.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829), C: 3, 5. Kısım Eki, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1978.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-1927), Matbuat Müdüriyyet-i Umumiyesi.

Türkiye Yılığ 1948, Yayına Hazırlayan: Tahsin Demiray, Türkiye Basımevi, İstanbul 1948.

UMAR, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1993.

YANBEĞ, Mahmut Kemal, “Tarihte Bayburt'un Geçirdiği İdari Değişiklikler”, *Bayburt'un Sesi Dergisi*, S. 1, Ülkü Matbaası, Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti Yayınları, İstanbul Şubat 1950, ss. 6-13.

<https://www.nufusune.com/aydintepe-ilce-nufusu-bayburt>, 20:55.